

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2755>

Number: 33 , p. 353-365, Spring I 2015

**ARŞİV BELGELERİNE GÖRE MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE
TÜRKİYE-BELÇİKA İLİŞKİLERİ(1938-1950)**
*TURKEY BELGIUM RELATIONS DURING THE NATIONAL CHIEF PERIOD
ACCORDING TOARCHIVE DOCUMENTS(1938-1950)*

Yrd. Doç. Dr. Savaş SERTEL

Tunceli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Şahin YEDEK

Okul Müdürü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Özet

Belçika Batı Avrupa'da yer alan küçük ve sanayileşmiş bir ülkedir. Bu ülke çeşitli etnik gruplardan oluşmaktadır. Bu nedenle ülke günümüzde parçalanma tehlikesi yaşamaktadır. Çok uluslu yapısı aynı zamanda zenginlik olmuştur. Ülke Hollanda ve Alman istilasına karşı İngiltere ve Fransa tarafından himaye edilmiştir. Ancak Almanya iki dünya savaşında da Belçika'yı istila etmiştir. Savaşlardan sonra Fransa ve İngiltere tarafından yeniden diriltiştir. Ortaçağdan beri Avrupa savaşlarının cereyan ettiği bir coğrafyadır. Ülke Fransız ve Felemenk dil ve kültür sahasıdır. Ülke ekonomisi sanayi ve ticarete dayanır. Ülke Valon ve Flaman bölgelerine ayrılmıştır. Başlarda Valonlar zengin iken zamanla Flamanlar ekonomiye hâkim olmuştur. Belçika Osmanlı Devleti'nin güvenebileceği ticari bir ortak olmuştur. Atatürk döneminde de Türkiye ile Belçika ilişkileri her iki ülke açısından da olumlu bir seyir izlemiştir. Belçika Türkiye'ye çeşitli alanlarda uzmanlar göndermiştir. Belçika firmaları Türkiye'de elektrik, tramvay, demiryolu, liman, haberleşme gibi teknolojik alanlarda ihaleler almıştır. İsmet İnönü döneminde de Belçika firmaları Türkiye'de önemli ihaleler ve projeler almıştır. Bazı ihaleler ise Atatürk döneminde başlanıp, İnönü döneminde bitirilmiştir. Belçika'nın sanayisinin aksine askeri gücünün ve nüfusunun yetersizliğinden dolayı Türkiye'de yayılmacı amaçlarının bulunmaması Osmanlı'dan beri tercih edilen alternatif bir ticari ortak olmasını sağlamıştır. Osmanlı ve cumhuriyet dönemlerinde silah ticaretinin en fazla yapıldığı ülkelerden biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Belçika, Ticaret, Diplomasi, İkili İlişkiler

Abstract

Belgium is a small and industrialized country located in Western Europe. This country consists of various ethnic groups. There fore, the country faces with the danger of fragmentation today. Belgium's multinational structure has also been a wealth resource. Against the invasion of Germany and Netherlands, this country has been patronized by the UK and France. However, Germany has invaded Belgium in both World Wars. After the wars, Belgium has been resurrected \raisedby France and UK. Since the Middle ages, it is a geography where European wars have taken place. This country is a field for French and Dutch language and culture. The country's economy is based on industry and trade. The country is divided in to Walloon and Flemish regions.

In the beginning, while Walloons were rich, in time Flemish's have dominated the economy. Belgium has been a trading partner in which Ottoman Empire can trust. Also, in Atatürk period, Belgian's relations with Turkey have followed a positive trend in terms of both countries. Belgium has sent experts to Turkey in various fields. Belgian firms in Turkey went enders in technological fields such as electricity, trams, railways, ports, communications. In İsmet İnönü period, Belgian firms have also received major contract sand projects in Turkey. Some tenders started in Atatürk period, then they have been completed in İnönü period. Duetothelack of military power and absence in contrast to Belgium's industry, Belgium has been preferred as an alternative trading partner since the Ottoman Empire because Belgium has noexpansionistaims in Turkey. In Ottoman and Republicanperiods it has become a place where armstrade has been made most.

Key Words: Turkey, Belgium, Trade, Diplomacy, Bilateral Relations

GİRİŞ

Belçika Krallığı, Batı Avrupa'da bulunan bir devlettir. Avrupa Birliği ve NATO gibi bazı uluslararası organizasyonların merkezlerini barındırmaktadır.¹ 1947 yılında Lüksemburg ve Hollanda ile Benelüks ekonomik birliğini oluşturmuştur.² Belçika'da Fransızca ve Flemenkçe konuşulmaktadır. Fransızca konuşan ve Fransız kökenli olanlara Valon, Flemenkçe konuşan ve Hollanda kökenli olanlara Flaman denmektedir. Flamanlar, Belçika'nın daha varlıklı kısmını oluşturmaktadırlar .Bunun dışında ülkede Almanca konuşan küçük bir üçüncü grup ta yer almaktadır.Flaman, Valon ve Almanların dışında nüfusun yaklaşık % 25'i diğer azınlıklardan oluşmaktadır.³Roma zamanında Güney Hollanda, Belçika, Kuzey Fransa ve Batı Almanya'nın bazı bölümlerinde yerleşik olan Kelt Kabileler "Belgae" olarak adlandırılmıştır.⁴Belçika bölgesi 15. yüzyıl'da Habsburglar'ın eline geçmiştir.⁵1519-1713 yılları arasında İspanyol, 1713-1794 yılları arasında ise Avusturya egemenliği altına girmiştir. 1795 yılında Fransa tarafından işgal edilen topraklar, 1815 yılında düzenlenen Viyana Konferansı ile Hollanda kralının hâkimiyeti altında Hollanda ve Lüksemburg'la birleştirilmiştir.⁶Belçika, 1830 yılında bağımsız olmuştur.⁷ 1831'de I. Leopold'un tahta çıkması ve 1835'te anayasayı kabul etmesiyle Belçika, parlamenter sisteme sahip monarşik bir yönetim kavuşmuştur. Sanayisini ve siyasi konumunu güçlendiren Belçika, diğer gelişmiş Avrupa ülkeleri gibi sömürgecilğe başlamış ve Kongo'yu işgal etmiştir.⁸ Belçika Kongo'daki kauçuğu ekonomik kazanıma dönüştürmüştür.⁹ Kongo'daki maden

¹<http://tr.wikipedia.org/wiki/Bel%C3%A7ika>Belçika, 1949'da NATO'ya kurucu ülke olarak katılmıştır. Hollanda ve Lüksemburg ile birlikte Benelüks grup devletlerini kurmuş, 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun altı kurucu ülkesinden biri olarak katılmış ve 1957'de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşunda yer almıştır. Daha sonra en önemli yönetim organlarına ev sahipliği yaptığı Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği Konseyi'ni de içeren şimdiki Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinden olmuştur.

² Savaş Sertel, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Belçika İlişkileri" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/1, Winter 2015, s. 696.

³Ali Demir, "Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki Sömürge Dönemi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 7, S. 14, s. 118.

⁴ Belçika adı bu kabilelerden gelmektedir.

⁵http://tr.wikipedia.org/wiki/Bel%C3%A7ika_tarihi

⁶https://www.academia.edu/Documents/in/Belcika_Ekonomisi Deniz seviyesinde olan Belçika, Lüksemburg ve Hollanda alçak ülkeler olarak ta bilinmektedir. William H. McNeill, *Dünya Tarihi, İmge Yayınları*, Ankara 2007, s. 439.

⁷16. yüzyıldan 1830'daki Belçika Devrimi'ne kadar Avrupa güçleri tarafından birçok savaşa sahne olan Belçika, Jeopolitik ve jeostratejik önemi nedeniyle zaman zaman Avrupalı büyük devletlerin işgaline uğramıştır. Bu nedenle Avrupa'nın savaş alanı olarak tanımlanmıştır.

⁸1885 yılında Berlin Konferansı'nda Kongo bölgesinin tüm hakları Belçika Kralı Leopold'a verilmiştir.

⁹ Avrupa piyasalarına kauçuk yetiştirmek amacıyla Kongo halkına işkenceler yapılmıştır. Belçikalılar kauçuk kotalarına ulaşamayan bazı Kongoluların uzuvlarını kesildiği ve tecavüze uğradığı iddia edilmektedir. Demir, "Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki Sömürge Dönemi", s. 122-123.

cevherleri de Belçika ekonomisine ve gelişmiş madenciliğine katkı yapmıştır.¹⁰ XIX. yüzyılda büyük bir ekonomik güç olan Belçika, I. Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından işgal edilerek ortadan kaldırılmış ve savaş sonunda yeniden kurulmuştur.¹¹II. Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından tekrar işgal edilmiştir. 1944 yılında müttefik güçler tarafından işgalden kurtarılmıştır.

Osmanlı Devleti, 1831'de kurulan Belçika'yı 1837'de tanımış ve 1838'de diplomatik ilişkilere başlamıştır.¹² Osmanlı Devleti, bağımsızlığını 1837 yılında tanıdığı Belçika ile 1838, 1840 ve 1862 yıllarında dostluk, ticaret ve seyr-i sefain antlaşmaları imzalamıştır. Belçika, bu antlaşmaların ardından Osmanlı Devleti'nin birçok şehrinde konsolos ve konsolos vekilliği açmıştır. Osmanlı Devleti de Belçika'ya şehbender ve elçi atamıştır.¹³Böylelikle iki ülke arasında ticari faaliyetler gelişmeye başlamıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı-Belçika ticari ilişkilerinde Osmanlı Devletinin Belçika'dan aldığı silahlar da önemli yer tutmuştur.¹⁴Savaşlardan sürekli mağlup ayrılan ve sömürgeci büyük Avrupa devletlerine güveni kalmayan Osmanlı Devleti Belçika'dan modern silahlar satın almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, 1838'de Belçika'dan fiyatı 1.575.000 kuruş tutan yüklü miktarda tüfek almıştır.¹⁵Osmanlı Devleti 1839 yılından itibaren Belçika fabrikalarına şeshaneli tüfek, süvari filintası, piştov ve kapsül memesi siparişi vermiştir. Zaptiye neferleri için deebelise imal ettirilmiştir. 4 Mayıs 1839 tarihinde Belçika'dan tanesi 105 kuruştan 15.000 adet tüfek satın alınmış ve buna karşılık 1.575.000 kuruş ödenmiştir. Belçika'dan ithal edilen tüfek sayısı ilerleyen yıllarda 25.020'ye ulaşmıştır. Bu ülkeden yapılan silah ve askeri malzeme alımı 1867 yılına kadar devam etmiştir. 1854 yılında Anvers ve Liege gümrüklerinden 1.875 çift tabanca, 1867 yılında 60.000 frank karşılığında 30.000 nişangâh satın alınmıştır.¹⁶ Osmanlı Devleti'nin Belçika'dan ithalatı 1878-1899 yılları arasında genellikle düzenli bir artış seyrederken, ihracatı dengesiz bir seyir izlemiştir.¹⁷Osmanlı ve Belçika arasında siyasi ilişkiler de gelişmiştir. Pek çok Belçikalı devlet ricali Osmanlı topraklarına gelmiştir. Ancak en önemli gelişme 1855 yılında yaşanmıştır. Belçika kralı Leopold'un oğlu ve veliahdı Dük de Brabant (Brabant) eşi ve maiyeti ile beraber Kudüs'ü ziyaret etmiştir. Dük daha sonra Nablus, Hayfa, Beyrut ve Şam'a da geçmiştir.¹⁸ Dük bu ziyaretten çok memnun kalmıştır. Dük de Brabant 1860 yılında ise İstanbul'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Sultan Abdülmecit prene

¹⁰ Demir, "Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki Sömürge Dönemi", s. 121-123.

¹¹https://www.academia.edu/4133923/Ataturk_Donemi_Turkiye_Belcika_Iliskileri_1923-1938 I. Dünya Savaşı'nın ardından Alman Doğu Afrika'sının batısındaki ülkeler olan Ruanda ve Burundi, Milletler Cemiyeti mandası olarak Belçika'ya verilmiştir. Öncel Sencerman, "Batılı Kolonyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 9, S. 18, s. 40.

¹²https://www.academia.edu/4133923/Ataturk_Donemi_Turkiye_Belcika_Iliskileri_1923-1938Belçika 1837'de Baron Sullivan de Gras'ı İstanbul'a orta elçi olarak atamıştır.

¹³ Mehmet Temel, "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Belçika Ticari İlişkileri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XV, S. XXVII, Haziran 2012, s. 247. Osmanlı Devleti'nin Londra elçisi Kostaki Musurus Paşa 21 Temmuz 1859 tarihinde Belçika elçisi olarak da görevlendirilmiştir. 1896 yılında Brüksel elçiliğine atanan Abdülhak Hamit Tarhan orada ikamet etmiştir.

¹⁴dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19403.pdf

¹⁵ Nuh Mehmet Deniz, *Düvel-i Ecnebiye Defterlerinde Osmanlı Belçika Münasebetleri(1254 H. İle 1325 H. Tarihleri Arasında 3/1 ve 4/2 Nolu Ahkâm Defterlerine Göre)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 11.

¹⁶ Temel, "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Belçika Ticari İlişkileri", s. 253.

¹⁷ Murat Arısal, *XIX. Yüzyılda Osmanlı Belçika Ekonomik İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 100.

¹⁸ Besim Özcan, "Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (OTAM), S. 9, 1998, s 295, 297.

büyük ilgi göstermiştir.¹⁹Osmanlı Devleti hukuk alanında da Belçika'yı örnek almıştır. 1876 yılında ilan edilen ilk Osmanlı Anayasası 1814 Fransa ve 1831 Belçika anayasalarından esinlenerek hazırlanmıştır.²⁰Osmanlılar Belçika'ya eğitim-öğretim amacıyla öğrenci de göndermiştir. Mesela Mühendishane-i Amire'den ve İstihkâm Alayı'ndan öğrenci ve zabıtlar eğitim amacıyla bu ülkeye gönderilmiştir. İki devlet arasındaki ilişkiler uzun süre sorunsuz bir biçimde yürümüştür. Ancak 1905 yılında Sultan Abdülhamit'e düzenlenen suikast iki ülke arasında diplomatik bir krize sebep olmuştur. 21 Temmuz 1905 yılında Sultan II. Abdülhamit'e bombalı suikast düzenleyen ekibin başı Belçikalı Edward Jorris'tir. Jorris ABD'li bir suikastçı ile birlikte yakalanmıştır. Amerika ve Belçika Büyükelçileri sahip oldukları kapitülasyon haklarına dayanarak yakalanan iki şahsın ancak kendi mahkemelerinde yargılanabileceğini savunmuştur. Büyükelçiler, bu iki kişinin, yargılanarak cezaya çarptırılmalarına karşı çıkmıştır. İstanbul'daki Belçika Büyükelçisi mahkûmun cezasını Belçika'da çekmesi gerektiği iddiasıyla iadesini istemiştir. Brüksel'den Jorris'in affı için telgraflar gelmiştir. Belçika'nın isteğinde ısrarcı davranması üzerine siyasi bir kriz ortaya çıkmıştır. Jorris, tüm çabalara rağmen Belçika'ya iade edilmemiştir. Jorris, Belçika elçisinin huzurunda her şeyi itiraf ettiği gibi azmettirici Ermeni komitecilerin isimlerini de vermiştir. Yabancı devletlerin bütün baskılarına rağmen yakalanan teröristler yargılanmıştır. Elebaşı olan Belçikalı Jorris idama mahkûm edilmiştir. Sultan, Jorris'i de affederek kendi hizmetine almıştır. Çok geçmeden de onun gizli ajanı olarak 500 altın harcırahla Avrupa'ya yollanmıştır.²¹ Yine Sultan II. Abdülhamit Belçika'dan JanDikru adlı bir telgraf uzmanı getirmiş ve sarayda bir telgrafhane kurdurmuştur. Telgrafhaneyi Jan Dikru idare etmiştir. Dikru, padişahın buyruğu ile sarayda bir okul açmış ve iki buçuk ay sonra gerek Anadolu ve gerekse Rumeli'nin belli başlı vilayetlerini merkeze bağlayan şebekeyi kendi başlarına idare edecek kabiliyette telgrafçılar yetiştirmiştir.²²

Cumhuriyet döneminde Türkiye-Belçika Belçika'nın 6 Nisan 1925 tarihinde Lozan antlaşmasını onaylayarak Türkiye Cumhuriyeti'ni resmen tanımasıyla başlamıştır.²³Böylece iki devlet arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler başlamıştır. Atatürk döneminde Türkiye-Belçika ilişkileri olumlu bir seyir izlemiştir. Türkiye Belçika vatandaşlarının ülkeye girişleri ve gümrükler konusunda kolaylaştırma girişiminde bulunmuştur. İki ülke arasında ticari anlaşmalar, ikamet sözleşmeleri, suçluları iade sözleşmesi gibi ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca Belçika'dan çeşitli uzmanlar getirilerek Türkiye'de çalıştırılmıştır. Bu dönemde ordu ve emniyetin ihtiyacı olan bazı silahlar Belçika'dan alınmıştır. Özellikle 1924-1925 ve 1929-1934 yıllarında Belçika'dan önemli miktarda silah alınmıştır. Atatürk döneminde Belçika firmaları Türkiye'de yapılmakta olan bazı demiryolu ve liman ihalelerini almıştır. Bu arada eğitim ve sanayi alanlarına faaliyet gösteren çeşitli uzmanlar incelemeler yapmak üzere Belçika'ya gönderilmiştir. Bu süreçte Türkiye Belçika'dan fidan, sulama teçhizatları ve çeşitli sanayi aletleri getirtmiştir.²⁴Atatürk döneminde de Türkiye Belçika'dan sanayi ürünleri ithal etmiştir. Ayrıca çeşitli ihaleler ve imtiyazlar verilerek ülkedeki demiryolları, liman ve köprüler yaptırılmıştır. Atatürk döneminde Türkiye'nin yetişmiş kalifiye insan konusundan sıkıntı yaşamaması yurt dışından uzman getirilmesi sonucunu doğurmuştur. Belçika'dan çeşitli

¹⁹ Zabit Acer, "Dük De Braban'ın İstanbul Yolculuğu(1860)", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/7 Summer 2014, s. 94.

²⁰ Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyet'in İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 1, 2006, s. 259.

²¹<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/yildiz-suikasti-ermenilerin-abdulhamite-karsi-son-tesebbuseri-bombali-saldiri>

²² İsmet Bozdağ, *Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri*, İstanbul 2002, s. 94-95.

²³BCA, 030.10.0.0.219.475.5.

²⁴https://www.academia.edu/4133923/Ataturk_Donemi_Turkiye_Belcika_Iliskileri_1923-1938

uzmanlar getirtilmiştir. Mesela 1926 yılında kurulan “İstatistik Umum Müdürlüğü” görevine Uluslararası İstatistik Enstitüsü üyesi Belçikalı Camille Jacquart getirilmiştir.²⁵ Jacquart 1927 yılında yapılacak olan Türkiye’nin ilk genel nüfus sayımının mimarıdır. Jacquart’ın görev süresi 1 Şubat 1928 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile uzatılmıştır.²⁶

Bu çalışmada İnönü döneminde Türkiye-Belçika ilişkileri dört başlık altında incelenmiştir. Bunlar sırasıyla: siyasi ve diplomatik, ekonomik ve ticari ilişkiler, kültürel ve sosyal ilişkiler, çeşitli kuruluşlarda çalıştırılan Belçikalılar olarak tespit edilmiştir. İnönü döneminde ilişkiler ticari açıdan gelişkin bir seyir izlemiştir. Ancak siyasi, kültürel ve diplomatik ilişkilerde önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir. İnönü döneminde çeşitli kuruluşlarda uzman olarak pek çok Belçikalı çalıştırılmıştır. Belçikalılar özellikle kömür madenlerinde çalıştırılmıştır. Çalışmamızda 59 arşiv belgesi kullanılmıştır.

1. Siyasi ve Diplomatik İlişkiler

Türkiye ile Belçika arasındaki ilişkiler genelde diplomatik ve ticari bir süreçte seyretmiştir. Biraz mesafeli de olsa ilişkiler daima sağlıklı ve iki ülkenin çıkarı doğrultusunda gelişmiştir. İnönü döneminde diplomatik ilişkilerde mesafeli ve yüzeysel bir politika izlenmiştir. İncelenen dönemde İki ülkenin önemli sayılabilecek bir diplomatik faaliyeti olmamıştır.

İnönü döneminde Türkiye ile Belçika arasında suçluların iadesi konusunda anlaşma yapılmıştır. Anlaşma 18 Ocak 1939 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.²⁷ Böylece iki ülke arasında suçluların iadesi kararlaştırılmıştır.²⁸

Bu dönemdeki diplomatik ilişkiler konusundaki arşiv belgeleri genelde elçilik onayları hakkında olmuştur. Belçika elçileri Türkiye’ye atandıkları zaman cumhurbaşkanının onayı alınır. Mesela 26 Ocak 1940 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Başbakanlığa bir yazı yazarak Belçika Hükümetinin Varşova eski elçisi M. Alexandre Paternotta de la Vaillee’nin orta elçi olarak tayin edildiğini bildirmiştir. Dışişleri 25 Ocak’ta Belçika Maslahatgüzarı tarafından Agreman(Uygunluk) talebinde bulunduğunu, durumun Cumhurbaşkanına iletilmesini istemiştir.²⁹ 16 Şubat 1940’ta Dışişleri Bakanı Hasan Saka Başbakanlığa bir yazı yazmıştır. Saka yazısında Belçika elçisinin başka bir görevle görevlendirildiğini yerine Stephane Halot’un atandığını bildirerek cumhurbaşkanının muvaffakiyet yazısını talep etmiştir.³⁰

Belçika ile Türkiye arasındaki ticari anlaşmalar da siyasetçiler ve diplomatlar tarafından onaylandığı için ticari anlaşmalar da siyasi ve diplomatik ilişkiler başlığı altında ele alınmıştır. Cumhuriyet Arşivi belgelerine göre bu dönemde bazı ticari anlaşmalar için diplomatlara yetki verilmesi, daha önce imzalanan ve süresi dolan anlaşmaların tekrar onaylanması, anlaşma müzakere metinlerinin teyidi gibi konular incelenmiştir. Örneğin Belçika ile imzalanan ve yenisini yapmak için daha önce feshedilen 24 Mayıs 1934 tarihli ticaret ve 31 Mayıs 1934 tarihli takas anlaşmalarının yerine yenisini imzalamak üzere 9 Mart 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Brüksel Elçisi Nebil Batı murahhas, Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Başkan

²⁵ Aytül Tamer-Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, “ 1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar.”, *Nüfusbilim Dergisi\ Turkish Journal of Population Studies*, 2004, S. 26, s. 74.

²⁶ BCA, 030.18.01.01.27.78.7; Anlaşma Bakanlar Kurulundan önce 16 Haziran 1939’da TBMM’de yapılan oylamada kabul edilmiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre VI, C. III, s. 209.

²⁷ BCA, 030.18.1.2.85.116.12.

²⁸ Belçika ile Türkiye arasında böyle bir anlaşma yapılmış olması iki ülkenin daima suçluları birbirine iade ettiği anlamına gelmeyebilir. Nitekim Belçika uluslararası anlaşmalara rağmen Sabancı Suikastı zanlısı Fehriye Erdal’ı Türkiye’ye iade etmemiştir.

²⁹ BCA, 030.10.0.0.131.939.16.

³⁰ BCA, 030.10.0.0.131.940.17.

Yardımcısı Ahmet Cemil Conk ise müşavir olarak görevlendirilmiştir.³¹ 11 Mart 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Belçika ile yapılacak ticaret anlaşması müzakere ve akdine memur edilen heyete Cumhuriyet Merkez Bankası müfettiş ve müdürlerinden İsmet Akkoyunlu da eklenmiştir.³² 6 Mayıs 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Brüksel Elçisi Nebil Batı'ya Belçika ile yapılacak olan ticaret anlaşması müzakere ve diğer hususları için yetki verilmiştir.³³ Belçika ile imzalanan 24 Mayıs 1934 tarihli ticaret ve 31 Mayıs 1934 tarihli takas anlaşmalarının 1 Haziran 1940 tarihine kadar uzatılması, 28 Mayıs 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile uygun bulunmuştur.³⁴ Bu amaçla Brüksel Elçisi Nebil Batı ile Belçika Dışişleri Bakanlığı arasında teati olunan notalar 31 Mayıs 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylanmıştır.³⁵

1940 yılında Alman işgaline uğrayan Belçika çok sıkıntılar yaşamıştır. Bu sıkıntılar yurt dışında bulunan misyonları da etkilemiştir. Bu dönemde Türkiye'deki Belçika Elçiliği çalışanlarının masrafları ve maaşları ödenememiştir. Bunun üzerine elçilik makul bir çözüm yolu bulmuştur. Belçika'nın işgale uğraması dolayısıyla tasfiye edilen Belçika sermayeli İstanbul Tramvay ve Elektrik Şirketi'nin Türkiye'de bloke durumda bulunan hesabından her ay 6 bin liranın Belçika Elçiliği'ne verilmesi Elçiliğin talebi üzerine 22 Haziran 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kabul edilmiştir.³⁶

İkinci Dünya Savaşı sırasında bazı ülkeler Almanya tarafından ele geçirilen esirlere tarafsız bir ülke olan Türkiye aracılığıyla malzeme göndermek için girişimlerde bulunmuştur. 13 Kasım 1940 tarihinde Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlığa bir yazı yazmıştır. Yazıda İngiltere ve Fransa Büyükelçilikleri ile Belçika Elçiliği'nin Almanya'daki kendi savaş esirlerine bazı eşya ve yiyecek maddelerinin gönderilmek istendiği ve buna izin verildiği ancak gönderimde bazı standartlar ve kotalar konduğu belirtilmiştir.³⁷ Dışişleri Bakanlığı 13 Ekim 1941 tarihinde Başbakanlığa yazdığı bir başka yazıda Belçika Elçisi'nin bakanlığa müracaat ederek Almanya'daki Belçika savaş esirlerine gönderilmek üzere 25 pamuklu yorganın ihracına müsaade istediği, bu konuda başbakanlığın emrinin beklendiği belirtilmiştir.³⁸

28 Mart 1946 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Fransa, Belçika, İsveç ve Finlandiya ile yapılacak olan ticaret anlaşmaları ile ticaret ve ön ödeme anlaşmalarını görüşmek ve imza etmek üzere Dışişleri Bakanlığı Ticari ve Mali Anlaşmalar Müzakere Heyeti Başkanı Prof. Dr. Burhan Zihni Sanus'a yetki verilmesi, bu amaçla bir heyet kurulması ve heyetin masraflarının hükümetçe karşılanması kararlaştırılmıştır.³⁹

29 Kasım 1946'da CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, Belçika Elçiliği Maslahatgüzarı Feyzi Kortan'a bir yazmıştır. Yazıda Kortan'dan Belçika'daki büyük partilerin program ve tüzükleri ile yayın organlarından birer nüsha istenmektedir. Maslahatgüzar Kortan ise 4 Şubat 1947 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği cevabi yazıda Belçika'nın Social Chretien partisinin yayınlarından Bulletin d'information dergisinin Ocak 1947 tarih ve 3 sayılı nüshasını gönderdiğini yazmıştır.⁴⁰

³¹BCA, 030.18.1.2.90.22.9.

³²BCA, 030.18.1.2.90.25.2.

³³BCA, 030.18.1.2.91.42.8.

³⁴BCA, 030.18.1.2.91.52.11.

³⁵BCA, 030.18.1.2.91.52.14.

³⁶BCA, 030.18.1.2.91.59.9.

³⁷BCA, 30.10.0.0.178.234.14.

³⁸BCA, 30.10.0.0.179.235.9.

³⁹BCA, 030.18.1.2.110.25.1.

⁴⁰BCA, 490.01.605.94.4.

Amerika Merkezi Avrupa nakliyat teşkilatının İsviçre, Batı Almanya ve Belçika'da satışa çıkardığı kullanılmış yük vagonlarınsan 2-3 bin tanesinin 10 milyon dolarlık Amerikan kredisi ile alınması için Devlet Demiryolları Gereç Dairesi Başkanı Tarık Kışınbay başkanlığında bir heyet oluşturulması ve masraflarının karşılanması 24 Ekim 1946 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kararlaştırılmıştır.⁴¹ Transit şekilde yurda sokulmuş olan Fransız ve Belçika demiryollarına ait bazı vagonların transit süresinin 31 Mayıs 1947 tarihine kadar uzatılması 30 Ocak 1947 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylanmıştır.⁴²

23 Ocak 1947 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Belçika ile Ankara'da yapılacak olan ticaret anlaşması ile ticaret ve ön ödeme anlaşmasını görüşmek ve imza etmek üzere Dışişleri Bakanlığı Ticari ve Mali Anlaşmalar Müzakere Heyeti Başkanı Prof. Dr. Burhan Zihni Sanus'a yetki verilmesine, bu amaçla bir heyet kurulmasına izin verilmiştir.⁴³Bu yetkiye dayanılarak 12 Mart 1947 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye-Belçika Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları ile Modüs Vivendi 25 Mart 1947 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylanmıştır.⁴⁴ Bu anlaşma 12 Haziran 1947 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁵ Bu anlaşma zaman zaman yenilenmiştir. Süresi 26 Mayıs 1948'dolacak olan anlaşma 26 Temmuz 1948 tarihine kadar uzatılmıştır.⁴⁶ Anlaşma 2 Eylül 1948 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile iki ay daha uzatılmıştır.⁴⁷ Anlaşma bir kez daha uzatılmıştır. Bu kez 26 Kasım 1948'e kadar uzatılmıştır.⁴⁸Böylelikle 1947'de imzalanan bu anlaşma Kasım 1948'e kadar üç kez uzatılmıştır.

Türkiye ile Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği arasında 2 Aralık 1948'de Roma'da imzalanan ticaret ve ödeme anlaşmaları ile ekleri 25 Aralık 1948 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylanmıştır.⁴⁹Türkiye-Belçika Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarında değişiklik yapılması ve değişiklik yapılmıca kadar mevcut anlaşmanın yürürlük süresinin uzatılması hususunda Belçika makamları ile müzakere yapılması ve imza için Dışişleri Genel Kâtibi Büyükelçi Faik Zihni Akdur'a yetki verilmesi 9 Ağustos 1949 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kararlaştırılmıştır.⁵⁰ 2 Aralık 1948 tarihli anlaşmada değişiklik yapılması için 23 Şubat 1950 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Faik Zihni Akdur'a yetki verilmiştir.⁵¹

1948 yılında aralarında Türkiye ve Belçika'nın da olduğu bazı ülkeler Avrupa Ekonomik İşbirliği sözleşmesi imzalamıştır.⁵² Türkiye bu dönemde Belçika ile ekonomik ve ticari ilişkilerini diplomatik kanallar vasıtasıyla çeşitli ticaret anlaşmaları imzalayarak geliştirmiştir.

⁴¹BCA, 030.18.1.2.112.69.18.

⁴²BCA, 030.18.1.2.112.91.9.

⁴³BCA, 030.18.1.2.112.89.14.

⁴⁴BCA, 030.18.1.2.113.21.15. Anlaşma 4 Haziran 1947'de TBMM'de yapılan oylama ile kabul edilmiştir. *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem III, Cilt VI, s. 36.

⁴⁵Resmî Gazete, 12 Haziran 1947, Sayı: 6630.

⁴⁶BCA, 030.18.1.2.116.47.10; Resmî Gazete, 29 Haziran 1948, Sayı: 6944.

⁴⁷BCA, 030.18.1.2.117.61.16.

⁴⁸BCA, 030.18.1.2.117.69.6.

⁴⁹BCA, 030.18.1.2.118.83.13.

⁵⁰BCA, 030.18.1.2.120.60.13.

⁵¹BCA, 030.18.1.2.122.20.6.

⁵²Resmî Gazete, 8 Ağustos 1948. Katılımcı ülkeler şunlardır: Türkiye, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, İtalya, Portekiz, Birleşik Krallık, İsveç, İsviçre Hükümetleri ve Almanya'nın Fransa, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri işgali altındaki muntikalar Başkomutanları. Anlaşma 8 Temmuz 1948'de TBMM'de onaylanmıştır. *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VIII, C. XII, s. 1058.

2. Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Ticari ilişkiler, Türkiye-Belçika ilişkilerinin en önemli özelliğidir. Farklı inanç ve kültürel yapılar sahip olan iki ülke ortak payda olarak karşılıklı menfaatlerde buluşmaktadır. Bu nedenle ikili ilişkilerin en önemli kısmı ticari ilişkilerden oluşmaktadır. Sanayisi çok gelişmiş olan Belçika İnönü döneminde Türkiye'ye çeşitli sanayi maddeleri ile ve mamul maddeler ihraç etmiştir. Türkiye'den ise ham madde ve tarım mahsulleri ithal etmiştir.

İş Limitet firmasının Belçika'dan özel takas yolu ile yaptığı ve zaruretlere dolayısıyla karşılığında ihracat yapamadığı 7.289.188,70 Belçika Franklık ithalatın transferi 19 Temmuz 1939 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile uygun bulunmuştur.⁵³

Belçika geçmişten beri silah sanayinde iyi bir konumdadır. Osmanlı Devleti çoğu zaman Belçika'dan silah satın almıştır. Bu geleneği Cumhuriyet yönetimi de sürdürmüştür. Örneğin 1939 yılında Hatay'daki takviyeli alay subayları için Belçika'dan 106 adet tabanca satın alınmıştır.⁵⁴

Belçika İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından işgal edilince Türkiye ile yaptığı ticarete olumsuz etkilenmiştir. Türkiye Belçika'dan ithal ettiği mallar için gerekli bazı dokümanları savaş koşulları nedeniyle Belçika'dan talep etmemiştir. Sümerbank Deri Sanayi tarafından Belçikalı Filatures et Filateries firmasından ithal ettiği 698.070 kilogramlık keten ipliklere ait istenen menşei belgelerinin Belçika'nın işgali dolayısıyla getirilmesinin mümkün olmaması sebebiyle bu mallardan belge istenmemesi 21 Eylül 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılmıştır.⁵⁵ Aralık 1940'ta Ticaret Bakanlığı, Başbakanlığa bir yazı yazmıştır. Buna göre İzmir Tramvay ve Elektrik Şirket için alınan 13.300 Belçika Fransı değerindeki malzeme için Belçika'dan alınması gereken bürokratik bazı evrakların Belçika'nın Alman işgalinde olması nedeniyle alınmadığı, bir defaya mahsus olmak üzere belgelerin istenmemesi Başbakanlıktan talep edilmiştir.⁵⁶

Askeri nakliyatta kullanılmak üzere Belçikalı Gilkird Volker firmasından satın alınan zahire(Haselt) ve benzin(Citi Of York) dubalarının vergiden muaf tutulmaları 10 Kasım 1941 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylanmıştır.⁵⁷

1947 yılında Tekel Genel Müdürlüğü Enstitüler Müdürü Zeki Akkoyunlu Tekel konularını görüşmek üzere İngiltere, Fransa ve Belçika'ya gönderilmiştir.⁵⁸ Akkoyunlu Türkiye'nin bu ülkelere tekel malzemeleri ihracatını artırmak için temaslarda bulunmuştur.

Ankara Elektrik ve Havagazı Müessesesine kurulmakta olan havagazı montaj işlerinde kullanılmak üzere Belçikalı Willebreck firması tarafından gönderilen montaj aletlerinin yurda girmesi 11 Kasım 1949 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylanmıştır.⁵⁹ Belçika firmaları İstanbul, Ankara ve İzmir'deki elektrik ve havagazı ihalelerini Belçika firmaları almıştır. Ayrıca tramvay ihalelerinin de Belçikalılar almıştır.

3. Kültürel ve Sosyal İlişkileri

Türkiye ile Belçika arasındaki derin farklılıklar kültürel ilişkilerin gelişmemesine neden olmuştur. İki ülke arasında karşılıklı tetkik ziyaretleri ve öğrenci yolları en önemli sosyal ve kültürel ilişki olmuştur. Ekonomik ve teknolojik açıdan gelişmiş olan Belçika eğitim ve kültür alanında da gelişmiştir. Bundan dolayı eğitim için Türkiye'den yurt dışına giden pek çok öğrenci Belçika'yı tercih etmiştir. Maalesef arşiv belgelerinde eğitim için Türkiye'ye gelen

⁵³BCA, 030.18.1.2.87.69.19.

⁵⁴BCA, 030.18.1.2.87.48.11

⁵⁵BCA, 030.18.1.2.92.92.11.

⁵⁶BCA, 30.10.0.0.172.192.11.

⁵⁷BCA, 030.18.1.2.96.91.1.

⁵⁸BCA, 030.18.1.2.113.14.7.

⁵⁹BCA, 030.18.1.2.120.79.13.

herhangi bir Belçikalı öğrenci tespit edilememiştir. Avrupa ile Türkiye arasındaki gelişmişlik farkından dolayı bu durum gayet doğal karşılanmalıdır.

Türkiye'deki devlet kuruluşları da personellerinin eğitimi ve gelişimi konusunda Belçika'dan istifade etmeyi düşünmüştür. Mesela 1939 yılında tetkik gezi ve staj yapmak üzere Belçika'ya 5 maliye müfettişi göndermiştir.⁶⁰ Müfettişlerin ayda 400 liraya kadar döviz alabilmeleri 8 Mart 1939 tarihli bakanlar kurulu kararı ile onaylanmıştır.⁶¹ Bir diğer belgeye göre ise Matbuat Genel Müdürlüğü Baş müşaviri Burhan Belge 1939 yılında Fransa ve Belçika'da matbuat müdürlüklerinde incelemeler yapmak üzere 2 hafta süreyle görevlendirilmiştir.⁶²

24 Temmuz 1940 tarihli arşiv belgesine göre İşgal altındaki Belçika'daki Türk öğrencilerin zor durumda olduğu anlaşılmıştır. Başbakanlık bu konuda bir komisyon kurmuş ve Dışişleri Bakanlığı'ndan Fransa ile Belçika'daki öğrencilerin bir an önce ülkeye getirilmesi için gerekli girişimlerin başlatılmasını istemiştir.⁶³ Dışişleri Bakanlığı 19 Ekim 1940'ta bu konuda Başbakanlığa bir rapor yazmıştır. Raporun Belçika ile ilgili kısmında iade kararından önce Belçika'da 81 öğrenci bulunduğu, bunların yedisi Fransa ve Portekiz'e geçmiş, 59'u Türkiye'ye dönmüş ve 15'i Belçika'da kalmaya karar vermiştir.⁶⁴ Bu durum 6 Şubat 1941 tarihli raporda da bildirilmiştir.⁶⁵ Çeşitli uyarılara rağmen Belçika'dan dönmeyen 14 öğrenciye ait bilgiler 10 Mayıs 1941'de Dışişleri Bakanlığınca Başbakanlığa sunulmuştur.⁶⁶

Belçika'da öğrenim gören Yahudi asıllı ve İtalyan vatandaşı olan ve ailesi İstanbul'da yaşayan David Danon İstanbul'a ailesinin yanına gelmek için başvuruda bulunmuştur. 23 Haziran 1941 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Danon'a vize verilmesi onaylanmıştır.⁶⁷

4. Çeşitli Kuruluşlarda Çalıştırılan Belçikalılar

Osmanlı Devleti XVI. Yüzyıldan itibaren güç kaybederken, Avrupa ise sürekli olarak gelişip güçlenmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Belçika Batı Avrupa'da yer alan sanayileşmiş bir ülke konumunu korumuştur. Türkiye, diğer gelişmiş Avrupa ülkelerinden aldığı gibi Belçika'dan da mamul maddeler almıştır. Bununla birlikte özellikle sanayi tesislerinde istihdam etmek üzere çeşitli Belçikalı uzmanlar getirilmiştir. Bu kişiler doğrudan veya dolaylı olarak Türkiye'deki sanayinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde Türkiye'ye uzmanların gelmesi ve çalıştırılması Osmanlı'daki ıslahat çalışmalarına benzemektedir. Kalifiye eleman sıkıntısı yaşayan Türkiye'nin yurt dışından alanında uzman kişileri getirtmesi çok yerinde ve mantıklı bir karardır. Bu dönemde Belçika'dan genelde madenciler getirilmiştir.

Ziraat Bakanlığında çalıştırılmak üzere Belçika Ziraat Bakanlığı Genel Kâtibi Prof. Van der Vaeren'in Belçika'dan Ankara gelebilmesi için 20 Aralık 1938 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile 500 lira harcırah verilmesi uygun görülmüştür.⁶⁸ İnönü döneminde bu tür uzmanlardan istifade edilmesi ülkenin gelişimi için önemli bir adım olmuştur.

⁶⁰ Belçika'ya gönderilen müfettişler şunlardır: Mehmet İzmen, Muhittin Gürün, İsmail Aksal, Bülent Yazıcı ve Lütfi Kamun.

⁶¹BCA, 30.18.1.2.86.20.16.

⁶²BCA, 030.18.1.2.87.44.7.

⁶³BCA, 030.10.0.0.142.14.6.

⁶⁴BCA, 030.10.0.0.142.14.10.

⁶⁵BCA, 030.10.0.0.142.15.1.

⁶⁶BCA, 030.10.0.0.142.15.3. Listedeki 14 öğrenci şunlardır: Sami Velioglu, Hidayet Aytaç, Cemal Güran, Yusuf Kazancı, Vedat Özgen, Nihat Bayram, Aram Mikaelyan, Osman Tanır, Turgut Ankara, Vahan Sinorkian, Mahmut Kirazcı, Behzat Balkaya, Fikri Tuncer ve Haluk Sarıcı.

⁶⁷BCA, 030.18.1.2.95.52.19.

⁶⁸BCA, 30.18.1.2.85.105.13.

İnönü döneminde İzmir, Ankara ve İstanbul'daki tramvay ve havagazı işlerini Belçika firmaları yapmaktadır. Bundan dolayı bu kuruluşlarda Belçika'dan gelen çeşitli uzmanlar çalışmıştır. Örneğin 7 Şubat 1944 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Belçikalı Mühendis Max Dever İle Albet Peree'nin İzmir Tramvay ve Elektrik Muvakkat İşletme İdaresi'nde çalıştırılmasına izin verilmiştir.⁶⁹ Dever'in 850, Peree'nin 725 lira aylık ücret almasına karar verilmiştir.⁷⁰ Yine 14 Ocak 1946 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Belçikalı Aleksandra Vilen'in yerine ehil kimseler bulununcaya kadar İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri İdaresi'nde çalıştırılmasına izin verilmiştir.⁷¹

4.1. Madencilik Sektöründe Çalışanlar

İşmet İnönü döneminde Türkiye'de çalışan Belçikalılar genellikle madenlerde çalışmıştır. Belçika'nın madencilik alanındaki pek çok uzmanı Bakanlar Kurulu Kararnameleri ile madenlerde görevlendirilmiştir. Özellikle kömür madenleri Belçikalıların en fazla görev aldığı madencilik sektörü olmuştur. Arşiv belgelerine göre bu dönemde Türk Kömür Madenleri A.Ş. Kozlu Kömür Ocağı'nda 2, Maden Kömür İşleri Türk A.Ş.'de 1, Soma Linyit Madeni İşletmesinde 1, MTA(Maden Tetkik Arama Enstitüsü)'da 1, Ereğli Kömür İşletmesinde 4 ve Garp Linyitleri İşletmesinde 3 olmak üzere toplam 12 Belçikalı madenci çalıştırılmıştır.

1939 yılında Türk Kömür Madenleri Anonim Şirketi'nin Kozlu kömür ocaklarında Belçikalı mühendisler Lauric Wantiez ve Marcel Duhaux çalışmaktadır.⁷² Yine 1939 yılında Maden Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi'nde Belçikalı Uzman Jean Baptiste çalışmaktadır.⁷³

15 Nisan 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Şefporyon Andrina Andre'nin Etibank'a bağlı Soma Linyit Madeni işletmesinde 407,07 lira aylıkla iki yıl müddetle çalıştırılması uygun görülmüştür.⁷⁴ Belçikalı Şefporyon Andrina Andre'nin çalışmalarından memnun kalındığından dolayı çalışma müddeti 16 Ağustos 1943 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile 1943 sonuna kadar uzatılmıştır.⁷⁵

21 Mayıs 1941 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Belçikalı mühendis ve jeolog Florent Charles'in bir yıl müddetle Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nde çalışmasına izin verilmiştir.⁷⁶ Florent Charles'in 1947 yılında M.T.A. Enstitüsü'nde 1300 lira aylıkla çalıştırılmasına 24 Temmuz 1947 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile karar verilmiştir.⁷⁷ 24 Temmuz 1947 tarihli diğer bir kararname ile Charles'in aylığı 1142,26 lira yapılmıştır.⁷⁸ Florent Charles'in hizmetlerinden memnun kalınmış olmalı ki 1 Ocak 1948 tarihinden itibaren 1300 lira aylıkla 4 ay daha çalışmasına karar verilmiştir.⁷⁹ Belgelere göre Charles Türkiye'de yedi yıla yakın bir süre görev yapmıştır.

İnönü döneminde en fazla Belçikalı Ereğli kömür işletmesinde çalışmıştır. 1942 yılı sonuna kadar Ereğli Kömürleri İşletmesi'nde çalışmasına izin verilen Belçikalı Ulyase Fromont'un 1943 yılı sonuna kadar Değirmisaz ve Tavşanlı madenlerinde çalıştırılmasına ve gerektiğinde Soma madenine de gidip gelmesine 2 Aralık 1942 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile izin verilmiştir.⁸⁰ Ereğli Kömürleri İşletmesi'nde çalışan Belçikalı uzman Michel

⁶⁹BCA, 030.18.1.2.104.10.15.

⁷⁰BCA, 030.18.1.2.107.88.9.

⁷¹BCA, 030.18.1.2.109.80.11.

⁷²BCA, 030.18.1.2.87.61.7.

⁷³BCA, 030.18.1.2.88.97.20.

⁷⁴BCA, 030.18.1.2.90.35.19.

⁷⁵BCA, 030.18.1.2.102.61.19.

⁷⁶BCA, 030.18.1.2.96.76.2.

⁷⁷BCA, 030.18.1.2.114.54.11.

⁷⁸BCA, 030.18.1.2.114.54.12.

⁷⁹BCA, 030.18.1.2.116.34.17.

⁸⁰BCA, 030.18.1.2.100.102.13.

Viroux'un aylığının 1100 liraya çıkarılması 9 Kasım 1946 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kabul edilmiştir.⁸¹ Belçikalı maden teknisyeni Fernand Louvrier Ereğli Kömürleri İşletmesi'nde 3 yıl süre ile ve 375 lira aylıkla çalıştırılmasına 22 Kasım 1948 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile izin verilmiştir.⁸² Mart 1949 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Belçikalı Cambier Hubert'in Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi'nde 1000 lira aylıkla bir yıl boyunca çalıştırılmasına izin verilmiştir.⁸³

İnönü döneminde Garp Linyitleri'nde üç Belçikalı çalışmıştır. 22 Temmuz 1943 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Belçikalı uzman işçi Louvrie Jean François'in Garp Linyitleri İşletmesi'nde çalıştırılmasına izin verilmiştir.⁸⁴ 18 Ocak 1945 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile François'in 1945 yılında da çalıştırılmasına karar verilmiştir.⁸⁵ 16 Ağustos 1943 tarihli kararname ile Garp Linyitleri İşletmesi'nde çalışmasına müsaade edilen Belçikalı Andre Jan Andrina'nın 1944 yılı sonuna kadar aynı yerde çalışmasına 19 Mayıs 1944 tarihli kararname ile müsaade edilmiştir. Ayrıca aylık ücreti de 650 lira olarak tespit edilmiştir.⁸⁶ 18 Ocak 1945 tarihli kararname ile Andrina'nın bir yıl daha çalıştırılmasına izin verilmiştir.⁸⁷ 27 Şubat 1945 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Belçikalı Oskar Brevers'in Garp Linyitleri İşletmesi'nde 350 lira aylık ücretle ve üç ay süre ile çalıştırılmasına izin verilmiştir.⁸⁸

Bu dönemde Türkiye'de alanında uzmanlaşmış insan sıkıntısı yaşandığı için Belçikalı maden mühendisleri Türkiye'deki çeşitli kömür madenlerinde görevlendirilerek, bilgi ve tecrübelerini aktarmaları ve daha fazla kömür çıkarılması amaçlanmıştır. Amaçlanan hedeflere ulaşılmış olmalı ki kömür madenciliği sektöründe çalışan pek çok Belçikalı uzmanın görev süresi Bakanlar Kurulu Kararnameleri ile yeniden uzatılmıştır.

Belçika, 1940'ların başından itibaren ülkedeki işçi açığını gidermek için birçok ülkeden işçi talep etmiş ve işçi talep ettiği ülkeler ile anlaşmalar imzalamıştır. İlk anlaşma 1946 yılında İtalya ile yapılmıştır. İtalya ile imzalanan anlaşmayı 1956'da İspanya; 1957'de Yunanistan; 1964'te Fas ve Türkiye; 1969'da Tunus; 1970'te Cezayir ve Yugoslavya ile imzalanan anlaşmalar takip etmiştir.⁸⁹ Türkiye ile yapılan anlaşmanın çok geç olması resmi işçileri geciktirse de gayri resmi olarak pek çok işçinin yerleşmesini engelleyememiştir. Bu anlaşmadan sonra tersine göç başlamıştır. Bu defa Türk işçiler Belçika sanayisi için çalışmaya başlamıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada İnönü döneminde Türkiye-Belçika ilişkileri ile ilgili 59 arşiv belgesi kullanılmıştır. Belgelere dayalı olarak hazırlanan makale dört ana başlık halinde hazırlanmıştır. İki ülke ilişkileri ile ilgili en dikkat çekici olan kısımlar şunlardır: Türkiye'deki çeşitli kuruluşlarda çalıştırmak için Belçika'dan çeşitli uzmanlar getirtilmiştir. Ayrıca 1948 yılında aralarında Türkiye ve Belçika'nın da olduğu bazı Avrupa ülkeleri Avrupa Ekonomik İşbirliği sözleşmesi imzalamıştır. İnönü döneminde İstanbul, İzmir ve Ankara havagazı, elektrik ve tramvay müesseseleri Belçikalılar tarafından işletilmiştir. İncelenen dönemde Türkiye'den Belçika'ya bazı öğrenciler gönderilmiştir. Ayrıca bazı devlet görevlileri de incelemelerde

⁸¹BCA, 030.18.1.2.112.70.16.

⁸²BCA, 030.18.1.2.117.73.14.

⁸³BCA, 030.18.1.2.118.103.2.

⁸⁴BCA, 030.18.1.2.102.57.1.

⁸⁵BCA, 030.18.1.2.107.94.13.

⁸⁶BCA, 030.18.1.2.105.32.6.

⁸⁷BCA, 030.18.1.2.107.94.14.

⁸⁸BCA, 030.18.1.2.107.101.3.

⁸⁹ İsmet Cemiloğlu-Ülker Şen, "Belçika'da Yaşayan Türk Çocuklarının Demografik Özelliklerine Göre Türkçeye Yönelik Tutumları" *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Volume 4, No 2, 2012, s. 8.

bulunmak ve staj yapmak amacıyla Belçika'ya yollanmıştır. Türkiye ile Belçika arasında imzalanan ticaret anlaşmaları belirli aralıklarla uzatılmıştır. Türkiye bu dönemde Belçika ile zaman zaman takas yoluyla ticaret yapmıştır. Yapılan ticaret anlaşmaları ile Türkiye ihtiyaç duyduğu sanayi ve mamul maddelerini alırken, Belçika'da gelişmiş sanayisi için büyük bir pazar bulmuştur. Ayrıca ihtiyaç duyduğu hammadde ve tarımsal ürünlerin bir kısmını Türkiye'den satın almıştır.

İnönü döneminde iki ülke arasında suçluların iadesi anlaşması, ticari anlaşmalar, kültürel ilişkiler, öğrenci değişimleri gibi gelişmeler yaşanmıştır. İsmet İnönü döneminde Türkiye-Belçika ilişkileri, Atatürk döneminde olduğu gibi genellikle ticaret ağırlıklı olmuştur. Bu dönemde Belçika'dan gelen uzmanlar çeşitli kurumlarda görev yapmıştır. Belgelere göre 12 Belçikalı maden mühendisi Türkiye Kömür İşletmeleri'nde görev yapmıştır. Kömür madenlerinde Belçikalı uzmanların çalıştırılması Belçika'nın madencilikte ileri olduğunu göstermektedir. Belçikalı madencilerin Türkiye'de çalıştırılması Türkiye'nin yetişmiş uzman madencilerinin çok kısıtlı olduğunu göstermektedir. Bu kişiler Türkiye'nin kömür üretim miktarının ve kömür üretim teknolojisinin gelişmesini sağlamıştır. Belçikalı maden mühendislerinin en büyük katkısı çalıştıkları tesislerdeki personelin yetişmesi için gayret göstermiş olmalarıdır. Bu sağlanamamışsa Türkiye Belçikalı madencilerinden yeterince istifade edememiş demektir.

Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi güçlü bir endüstrisi olan, üreten, iyi bir eğitim sistemi olan ve kendisinden talep edilen taraf Belçika, talep eden ise Türkiye olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Katalogu

Bakanlar Kurulu Kararları Katalogu

Muamelat Genel Müdürlüğü Katalogu

CHP Katalogu

2. Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C. III.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem III, Cilt VI.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. XII.

Resmî Gazete, 12 Haziran 1947.

Resmi Gazete, 29 Haziran 1948.

Resmi Gazete, 8 Ağustos 1948.

3. Kitap ve Makaleler

ACER, Zabit; "Dük De Braban'ın İstanbul Yolculuğu(1860)", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/7 Summer 2014, s. 83-116.

ARISAL, Murat; XIX. Yüzyılda Osmanlı Belçika Ekonomik İlişkileri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

BOZDAĞ, İsmet; *Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri*, İstanbul 2002.

CEMİLOĞLU, İsmet -Ülker ŞEN; "Belçika'da Yaşayan Türk Çocuklarının Demografik Özelliklerine Göre Türkçeye Yönelik Tutumları" *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Volume 4, No 2, 2012, s. 7-26.

DEMİR, Ali; "Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki Sömürge Dönemi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 7, S. 14, s.117-141.

- DENİZ, Nuh Mehmet; *Düvel-i Ecnebiye Defterlerinde Osmanlı Belçika Münasebetleri(1254 H. İle 1325 H. Tarihleri Arasında 3/1 ve 4/2 Nolu Ahkâm Defterlerine Göre)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.
- KIZILTAN, Yılmaz; "I. Meşrutiyet'in İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 1, 2006, s. 251-272.
- McNEİLL, William H; *Dünya Tarihi*, İmge Yayınları, Ankara 2007.
- ÖZCAN, Besim; "Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (OTAM), S. 9, 1998, s. 287-321.
- SENCERMAN, Öncel; "Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 9, S. 18, s.35-75.
- SERTEL, Savaş; "Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Belçika İlişkileri" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/1, Winter 2015, s. 693-714.
- TAMER, Aytül -Alanur ÇAVLİN BOZBEYOĞLU, " 1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar.", *Nüfusbilim Dergisi\Turkish Journal of Population Studies*, 2004, S. 26, s. 73-88.
- TEMEL, Mehmet; "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Belçika Ticari İlişkileri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XV, S. XXVII, Haziran 2012, s. 247-263.

4. İnternet Siteleri

https://www.academia.edu/4133923/Ataturk_Donemi_Turkiye_Belcika_Iliskileri_1923-1938 25.07.2014

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/yildiz-suikasti-ermenilerin-abdulhamite-karsi-son-tesebbusleri-bombali-saldiri> 10.04.2014

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Bel%C3%A7ika> 12.06.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Bel%C3%A7ika_tarihi 07.09.2014

https://www.academia.edu/Documents/in/Belcika_Ekonomisi 04.10.2014

dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19403.pdf 03.04.2014